

УДК 339.13.01

Маслак О.М.

*кандидат економічних наук, доцент,
Сумський національний аграрний університет***ФОРМУВАННЯ РИНКУ ОРГАНІЧНОЇ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ****FORMATION OF THE MARKET FOR ORGANIC
AGRICULTURAL PRODUCTS IN UKRAINE****АНОТАЦІЯ**

У статті проводиться аналіз ринку органічної продукції України. Розглядаються тенденції виробництва органічної сільськогосподарської продукції, формування пропозиції та попиту на внутрішньому ринку. Зазначаються основні проблеми, які стримують розвиток ринку органічної продукції в Україні, та шляхи їх вирішення. Визначаються пріоритетні напрями розвитку вітчизняного ринку органічної продукції.

Ключові слова: органічне виробництво, внутрішній ринок, споживання, стримуючі фактори, перспективи розвитку.

АННОТАЦІЯ

В статье проводится анализ рынка органической продукции Украины. Рассматриваются тенденции производства органической сельскохозяйственной продукции, формирование предложения и спроса на внутреннем рынке. Указываются основные проблемы, сдерживающие развитие рынка органической продукции в Украине, и пути их решения. Определяются приоритетные направления развития отечественного рынка органической продукции.

Ключевые слова: органическое производство, внутренний рынок, потребление, сдерживающие факторы, перспективы развития.

ANNOTATION

Analysis of the organic products market in Ukraine, the tendencies of production of organic agricultural products, the formation of supply and demand in the domestic market are defined in this article. Also the main problems hindering the development of the market for organic products in Ukraine and ways of solving them are identified in the article. The author defines priority directions of development of the domestic market for organic products.

Keywords: organic production, the domestic market consumption, constraints, prospects of development.

Постановка проблеми. Тенденції світового ринку органічної продукції знайшли відображення в Україні. Український ринок органічної продукції щороку збільшується: зростають обсяги виробництва та споживання продукції, розширюється її асортимент та масштаби збуту. Така тенденція відбувається за рахунок зацікавленості виробників та споживачів органічної продукції. Виробництво органічної сільськогосподарської продукції має економічну привабливість, оскільки потребує менших затрат матеріально-технічних ресурсів, а вироблена продукція закупається за цінами вищими порівняно з аналогічною традиційної продукцією. Проте подальший розвиток ринку органічної продукції в Україні стримує низка проблем, зокрема формування нормативно-правової бази та державного регулювання цієї сфери діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування пропозиції на аграр-

ному ринку привертають дедалі більшу увагу науковців. Серед вітчизняних дослідників, які глибоко вивчали дану проблему, варто виділити таких. Як: О. Бородіна, О. Гойчук, Ю. Губені, Ю. Данько, С. Дем'яненко, А. Діброва, Т. Зінчук, І. Кавецький, С. Кваша, О. Красноручий, П. Макаренко, О. Новосолов, Т. Осташко, Б. Пасхавер, М. Пугачов, П. Саблук, О. Скидан, П. Сухий, Р. Тринько, І. Червен, О. Школьній, О. Шпикуляк, О. Шпичак та ін.

Особливості вітчизняного та світового ринку органічної продукції досліджували у своїх працях учені-економісти: В. Артиш, Р. Безус, Н. Бородачева, Х. Віллер, Я. Горчаков, Д. Горшков, Т. Дудар, Т. Зайчук, Н. Зіновчук, І. Кириленко, Л. Кілчер, М. Кобець, А. Мазурова, Є. Милованов, В. Писаренко, О. Рудницька, А. Сахота, О. Скидан, М. Федоров, О. Ходаківська, А. Ходус, К. Холгер, О. Шубравська, М. Юсефі та ін. Однак існування проблем на ринку органічної продукції потребує проведення подальших досліджень, що й обумовило актуальність обраної теми статті, визначили її мету.

Мета статті полягає у розгляді тенденцій виробництва та споживання органічної продукції в Україні; визначенні основних проблем, які стримують розвиток цього ринку, та шляхів їх вирішення, а також пріоритетних напрямів розвитку вітчизняного ринку органічної продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Органічними вважаються продукти, виготовленні з дотриманням визначених екологічних стандартів на всіх технологічних та реалізаційних етапах. При виробництві органічних продуктів застосовують технології максимального збереження поживних речовин. Для цього повністю відмовляються від ароматизаторів, барвників, консервантів та генетично модифікованих організмів. Заборонено рафінування, мінералізація та інші технологічні операції, які зменшують поживні властивості продукту. До того ж матеріали для упакування органічних продуктів виготовляються з натуральної сировини [1].

Органічні продукти харчування виробляються з органічної сільськогосподарської продукції. Своєю чергою, ведення органічного

землеробства базується на застосуванні мінімального обробітку ґрунту та відмови від отрутохімікатів і мінеральних добрив. Такий підхід відновлює баланс поживних речовин у ґрунті, нормалізує роботу живих організмів, збільшує вміст гумусу і, як результат, підвищує врожайність сільськогосподарських культур [1].

До органічної може належати продукція тваринного походження. Особлива увага при виробництві такої продукції тваринництва приділяється кормам. При приготуванні кормів відмовляються від консервантів, стимуляторів росту, збудників апетиту тощо. Під час утримання, транспортування уникають можливого стресу тварин [1].

Отже, органічне виробництво продуктів харчування є популярною та прибутковою діяльністю, прихильниками якої з кожним роком стає більше країн та господарників.

Тенденції світового ринку. Сертифікованим органічним сільським господарством займаються у 162 країнах світу. Загальна площа земель, задіяних під вирощування органічної продукції, становила 37,2 млн. га (включаючи землі перехідного періоду), або 0,86% від усіх сільськогосподарських земель світу. Найбільші площі органічних сільськогосподарських угідь зосереджені в країнах Океанії – 12,2 млн. га. В Європі знаходиться 10,6 млн. га (29%) органічних земель сільськогосподарського призначення світу. Виробництвом органічної продукції займається 1,8 млн. господарників, із них в Європі – 16% їх загальної чисельності [2].

За оцінками експертів, всесвітнє виробництво органічної продукції останніми роками демонструє стабільний ріст. Обсяг реалізації органічної продукції в 2012 р. досяг 60 млрд. дол. США/рік (у 2014 р., за попередніми даними, – 97 млрд. дол. США/рік). Органічні продукти давно знайшли споживачів і стали популярними в США та Західній Європі, які є лідерами за органічним споживанням. Незважаючи на перевищення вартості органічних продуктів на 40–50% порівняно з традиційними, швейцарці щорічно витрачають на придбання таких продуктів у середньому 177 євро на одну особу, данці – 162 євро, австрійці – 127 євро, американці – 67 євро [3].

Стан розвитку органічного сільського господарства в Україні. Органічне землеробство в Україні було започатковане ще в середині 70-х років у Полтавській області. Одним із піонерів органічного землеробства в Україні є Семен Антоненко. Він очолює з того часу приватне підприємство «Агроєкологія», яке веде свою діяльність на засадах органічного виробництва. З кінця 90-х років на цьому підприємстві проводиться відповідна сертифікація «органічного землеробства» згідно з європейськими стандартами як основа для можливого експорту органічних продуктів.

Наразі експорт органічної продукції здійснюється через сертифіковані зовнішньоторго-

вельні компанії, які володіють достатнім практичним досвідом, знаннями про спеціалізовані ринки органічної продукції та регулярно спостерігають за новітніми тенденціями розвитку в цій сфері. В останні роки особливо активізувався прямиї експорт між безпосередніми виробниками органічних продуктів та покупцями. Довгострокові відносини налагодилися завдяки двосторонньому обміну досвідом у рамках відвідування виставок та конференцій. При цьому особливо ґрунтовно вивчалися, а також частково були впроваджені в Україні технології вирощування таких культур, які користуються на українському ринку найбільшим попитом, зокрема соя, нут, спельта, льон та ін.

Органічне виробництво в останні роки стало активніше розвиватися, чому значною мірою сприяв прийнятий Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» [4]. На початок 2015 р. в Україні нараховувалося 400 тис. га сільськогосподарських угідь, які сертифіковані для виробництва органічної продукції (рис. 1).

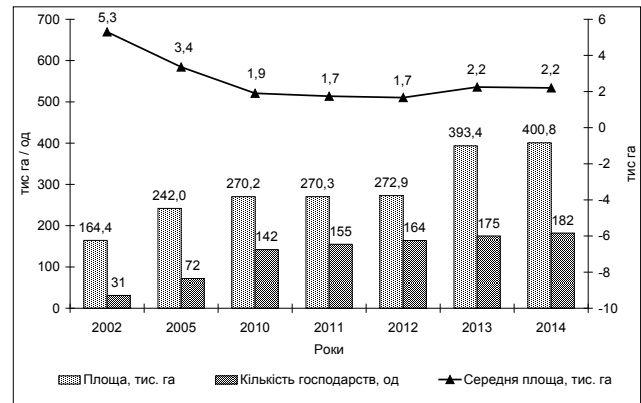

Рис. 1. Динаміка основних показників виробництва органічної продукції [5]

Завдяки цьому Україна займає 20-те місце у світі серед країн – виробників органічної сільськогосподарської продукції [5]. Частка сертифікованих площ для вирощування органічної продукції становить близько 1,0% загальних сільськогосподарських угідь України. Таким чином, за розміром площ, задіяних під виробництво органічної продукції, Україна займає перше місце серед східноєвропейських країн. Країна спеціалізується насамперед на вирощуванні зернових, зернобобових та олійних культур.

За даними офіційних статистичних оглядів IFOAM (International Federation of Organic Agriculture Movements), на початок 2003 р. в Україні було зареєстровано 31 господарство, які мали сертифікат «підприємства, що виробляє органічну продукцію»; на початок 2014 р. було сертифіковано вже 182 підприємства, які працювали на засадах органічного виробництва [4].

Більшість органічних підприємств знаходиться на півдні України (Одеська та Херсон-

ська області), у центрі (Київська, Полтавська, Вінницька та Житомирська області), на заході (Закарпатська, Львівська, Тернопільська та Хмельницька області) та на сході (Запоріжжя та Харківська область) [3].

Розмір органічних підприємств коливається від кількох десятків гектарів, як у більшості європейських країнах, до кількох тисяч гектарів. Наразі середній розмір сертифікованого органічного господарства становить понад 2 000 га, що порівняно з іншими країнами забезпечує Україні одне з перших місць у світі.

Із розвитком дрібних та середніх органічних підприємств, які передусім спеціалізуються на вирощуванні овочів та фруктів, до 2012 р. розмір органічних підприємств суттєво зменшувався з поступовим наближенням до середньосвітових показників.

Постійно зростаюча кількість дрібних та середніх органічних підприємств в Україні дає надію кінцевим споживачам на можливе задоволення все більшого попиту на внутрішньому ринку за рахунок власної органічної продукції. Надалі прогнозується збільшення виробництва органічної продукції в невеликих за розмірами господарствах. Органічне виробництво не передбачає застосування мінеральних добрив та засобів захисту рослин, проводиться здебільшого без поверхневого обробітку ґрунту, а це економія виробничих витрат до 50% порівняно з традиційним землеробством. Разом із тим застосування в рослинництві, зокрема, мікоризи дає в середньому прибавку врожаю до 20%, що підтверджено практичних досвідом науковців. Якщо враховувати те, що органічна продукція на 50% дорожча на ринку, то виходить, що займатися органічним виробництвом щонайменше вдвічі вигідніше, ніж традиційним.

Розвиток ринку органічної продукції. В Україні внутрішнє споживання органічної продукції ще відіграє другорядну роль, про що свідчать актуальні дослідження Федерації органічного руху України. Наразі споживання знаходиться на рівні лише 0,30 євро на душу населення. Однак спостерігається тенденція до зростання. Споживання органічної продукції

збільшується, особливо у великих містах. У 2007 р. загальне споживання органічних продуктів на внутрішньому ринку України становило близько 500 тис. євро, у той час як до 2014 р. воно зросло до майже 14,5 млн. (рис. 2) [3].

Найбільшим попитом серед органічних продуктів користуються молоко та молочні продукти, м'ясо та м'ясні продукти, овочі та фрукти, соки, крупи, борошно тощо. Реалізація продукції відбувається як через мережі супермаркетів, так і через спеціалізовані магазини, що займаються продажем органічних продуктів, а також через Інтернет.

Ефективний розвиток органічного виробництва в Україні не можливий без розвитку внутрішнього ринку органічної продукції. Цьому особливо сприяє зростання попиту на органічну продукцію у великих містах. Громадські ініціативи та галузеві об'єднання пропагують переваги органічних продуктів через усі наявні інформаційні канали (виставки, інформаційні заходи, медіаджерела та ін.). З 2011 р. з метою підтримки органічного руху проводиться і займає центральне місце щорічний «Всеукраїнський ярмарок органічної продукції», який збирає десятки тисяч зацікавлених відвідувачів. На цьому та подібних заходах сертифіковані виробники органічної продукції з різних регіонів України представляють високоякісну продукцію власного виробництва. У рамках всеукраїнського конкурсу «Органік року» щорічно публічно відзначаються виробники та дилери органічної продукції, кращі інвестори за результатами їхньої діяльності в цій сфері.

Не відстають і регіони. Так, на початку вересня минулого року в Сумському національному аграрному університеті проводилася регіональна виставка-ярмарок «Еко-Сумщина 2015». За підтримки обласної адміністрації та науковців університету чисельній кількості відвідувачам пропонувалися мед, чаї, сушені гриби та ягоди, здоба з приватних пекарень, сільськогосподарські кооперативи приготували та продавали молочну продукцію, а саме сметану, сири, масло. Продавалися також вироби з народних промислів із дерева та глини, одяг із льняного та конопляного домотканого полотна та солом'яного взуття. Це популяризувало здоровий спосіб життя.

Наразі в Україні вже виробляється широкий асортимент сертифікованої органічної продукції, зокрема: зернові, бобові та олійні культури, ефірні олії, горіхи, овочі та фрукти, ягоди, кавуни, дині, борошно, крупи, олія, мед, кава, фіточаї, молоко та молочні продукти, соки, напої, сиропи, повидла, м'ясні та ковбасні вироби, яйця, хліб тощо.

Перспективи розвитку органічного сектору в Україні. Виробництво органічної продукції може ще більше, ніж представлено вище, сприяти суспільному добробуту в Україні, особливо

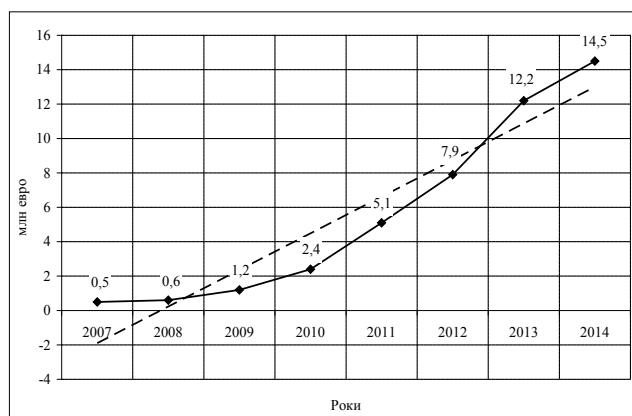

Рис. 2. Динаміка загального споживання органічної продукції в Україні [5]

завдяки очікуваному покращанню загального рівня здоров'я населення, а також через створення додаткових робочих місць та надходження податкових зборів до державного бюджету. Для цього попит на органічні продукти може надалі стимулюватися завдяки спеціальним інформаційним програмам, а виробництво з боку органічних підприємств може бути організоване ще більш ефективно.

Тут уряд, відповідно до міжнародного досвіду, має хоча б тимчасово забезпечити відповідну підтримку. Однак виходячи з катастрофічного стану державного бюджету, очікувати на спеціальні програми підтримки для органічного виробництва не варто. Високий експортний потенціал буде утворено завдяки подальшому наближенню законодавчих регулювань до стандартів ЄС. Міжнародні донори, у тому числі й ЄС, мають розбудовувати свою технічну підтримку України у сфері розвитку органічного виробництва з урахуванням взаємної користі.

Основними завданнями для послідувачого розвитку органічного виробництва в Україні мають бути:

- прийняття нової редакції Закону України «Про виробництво та обіг органічної сировини» з метою подальшої гармонізації з відповідним європейським законодавством та прийняття відповідних підзаконних актів;

- залучення міжнародних експертів до розробки законів, нормативних та підзаконних актів в області органічного виробництва;

- надання методичних рекомендацій та консультацій щодо практичного впровадження органічного виробництва в Україні, у тому числі через розвиток кооперативів та фахових об'єднань;

- організація інформаційних компаній для споживачів продовольчої продукції в Україні;

- інтенсифікація міжнародного обміну досвідом по темі «Органічне виробництво в Україні», зокрема через семінари, круглі столи, конференції, дні поля та спеціалізовані екскурсії.

Для подальшого розвитку органічного виробництва в Україні необхідно:

- здійснювати інформаційно-консультаційне забезпечення виробництва органічної продукції шляхом проведення семінарів, майстер-класів, науково-практичних конференцій тощо;

- розвивати кооперативні відносини між дрібнотоварними виробниками органічної продукції;

- створювати в регіонах на базі вищих навчальних аграрних закладів регіональні центри розвитку органічного виробництва для узагальнення світового та вітчизняного досвіду, його адаптації до умов окремих територій України шляхом підготовки відповідних науково-практичних рекомендацій, впровадження органічних культур на експериментальних дослідних ділянках та впровадженні відповідних технологій у практичну діяльність господарюючих суб'єктів;

- здійснювати компенсацію витрат, пов'язану із сертифікацією органічного сільськогосподарського виробництва для зацікавлених фізичних осіб (фермерських господарств, підприємців) та юридичних осіб.

Висновки. Ринок органічної продукції в Україні пройшов період становлення. Наразі відбувається розвиток цього ринку. Щороку відбувається збільшення господарств, які займаються виробництвом органічної продукції, розширюються площі, задіяні під таким виробництвом. Одночасно зі збільшенням масштабів виробництва продукції зростає об'єм внутрішнього ринку. Для подальшого розвитку ринку органічної продукції необхідно: на місцевому рівні – розвивати кооперацію між підприємствами органічного землеробства та проводити популяризацію органічної продукції, а на загальнодержавному – проводити роботу щодо лібералізації міжнародної торгівлі та розвитку ефективної системи сертифікації виробництва.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Маслак О. Ринок органіки в Україні: стан та перспективи / О. Маслак // Агробізнес сьогодні. – 2011. – № 24(223). – С. 22–23.
2. Маслак О.М. Аналіз світового ринку органічної продукції / О.М. Маслак // Вісник Сумського НАУ. Серія «Економіка і менеджмент». – 2014. – № 5(60). – С. 65–68.
3. Милованов Є. Органічне сільське господарство в Україні: законодавство та перспективи. Огляд аграрної політики / Є. Милованов // Німецько-український агрополітичний діалог (APD) – 2015 р.
4. Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» // Урядовий кур'єр». – 2013. – № 190.
5. Міжнародна федерація органічного сільськогосподарського руху (IFOAM) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ifoam-eu.org/>.
6. Сумський національний аграрний університет [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sau.sumy.ua>.